

De heterogene collecties van de Jeugdbond voor Natuur en Milieu

De samenwerkingsovereenkomst met de Jeugdbond voor Natuur en Milieu (JNM) resulteerde reeds in 2005 in de overdracht van een grote hoeveelheid tijdschriften. Dit jaar verheugt Amsab-ISG zich in de overdracht van drie nieuwe collecties van de JNM. Als eerste is er de depotgave D/2009/001. Deze collectie is vrij heterogeen: ze bevat materiaal van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN), de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie (BJN), de Wielewaal, de Wielewaaljongeren (WJ) en de JNM. Ook het materiaal zelf is zeer divers, gaande van briefwisseling over tijdschriften naar websites.

De tweede collectie, depotgave D/2009/002¹, is dan weer zeer homogeen: ze bevat enkel archiefmateriaal van de JNM-afdeling Zottegem, alsook een zeer uitgebreide collectie tijdschriften van allerlei natuurgroepen en milieubewegingen.

De laatste collectie is de storting S/2009/066 en bevat uitsluitend tijdschriften die het hoofdbestuur van de JNM doorheen de tijd verzamelde ter documentatie. Onderhavig artikel richt zich op de eerst- en de laatstgenoemde overdrachten van het hoofdbestuur van de JNM en zijn voorgangers.

De geschiedenis van de JNM en zijn voorgangers

NJN

De voorgeschiedenis van de JNM start eigenlijk al voor de Tweede Wereldoorlog. Een aantal Belgische natuurliefhebbers was toen al lid van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN), wat resulteerde in een soort embryonale afdeling van de NJN te Gent. De Duitse bezetter fnuikte echter de groei en gedurende de oorlog bleven verdere contacten uit. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen er impulsen uit Nederland om de contacten weer op te starten. Langs Belgische zijde was de grote initiatiefnemer Philip Polk, die eerder reeds lid was van de NJN. Gedurende de jaren

Manifestatie van de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie tegen de vernietiging van het leefmilieu, Sint-Pietersplein Gent, jaren 1970 (Amsab-ISG, Gent)

1950 onstonden hier en daar kernen en afdelingen van de NJN in België, maar vaak waren die geen lang leven beschoren. De meest stabiele afdeling was Antwerpen. Deze afdeling werd in 1949 opgericht, maar viel al snel stil, om vervolgens weer opgericht te worden in 1954. Ondanks alles ging de NJN in België toch vooruit en steeg het ledenaantal. Desalniettemin bleven de Belgische afdelingen vreemde eenden in de bijt voor de NJN. Het Nederlandse hoofdbestuur begon eind jaren 1950 druk uit te oefenen op de Belgische afdelingen om hun eigen bond op te richten. Kort daarop geschiedde dit ook: onder impuls van Guido Van Steenbergen, Carl Dielen en Hugo Van Swinderen van NJN-afdeling Antwerpen, werd in 1959 de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie (BJN) boven de doopvont gehouden.

BJN

De BJN was dan wel onafhankelijk geworden van de NJN, maar de belangrijkste basisideeën werden grotendeels overgenomen. De BJN wilde vooral een vrije en neutrale jongerenbeweging zijn. 'Vrijheid' betekende dat de bond openstond voor

iedereen – bv. zowel voor jongens als voor meisjes, een voor die tijd vrij revolutionair concept – en dat iedereen medezeggenschap had in het bestuur. ‘Neutraal’ stond voor onafhankelijkheid van politieke of religieuze opvattingen. ‘Jongeren’ hield dan weer in dat er geen betutteling door volwassenen geduld werd: enkel de leden hadden inspraak en op het moment dat een lid vijftig jaar oud werd, vloog hij of zij onherroepelijk uit de bond.

Ook de organisatiestructuur werd grotendeels gekopieerd. De BJN bestond uit een hoofdbestuur met daaronder de afdelingen en kernen. Verschillende afdelingen en kernen uit dezelfde regio konden gegroepeerd worden in een district. De afdelingen waren in feite het hart van de werking: als de meeste afdelingen goed draaiden, dan draaide de hele bond goed. Als de afdelingen het echter wat minder deden, dan leed de volledige bond daaronder. Koppel daaraan het feit dat de meeste afdelingen veel ups en downs kenden en het blijkt duidelijk dat de BJN niet altijd even vlot functioneerde. Veel heeft te maken met enthousiaste bestuursleden die een paar jaar lang een afdeling naar een hoogtepunt voerden, maar hun opvolging te veel verwaarloosden. Op het moment dat ze 25 werden, verlieten ze de bond en viel de afdeling in een zwart gat.

Het hoofdbestuur bestond uit een aantal vaste functies: de bondsvoorzitter (bovo), de bondssecretaris (bondsec), de penningmeester (ping), de algemeen natuurhistorisch secretaris (ANS) en de kampensecretaris (ksec). Later werden er ook nog een propagandasecretaris (propsec), natuurbeschermingssecretaris (NBS) en milieubeschermingssecretaris (MBS) aan toegevoegd. Tot 1973 was de BJN een feitelijke vereniging, maar dat gaf aanleiding tot allerlei verantwoordelijkheidsproblemen. In 1973 werd besloten om die op te lossen door de BJN om te vormen tot een vzw. Er werd een algemene vergadering geïnstalleerd en de statuten werden aangepast en in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd.

Naast het hoofdbestuur waren er ook een aantal werkgroepen die zich op een bepaald natuurhistorisch onderwerp richtten. Zo was er een Vogelwerkgroep (VWG), een Plantenwerkgroep (PWG), een Zoogdierenwerkgroep (ZWG), een Insectenwerkgroep (IWG) en een Strandwerkgroep (SWG). De bondsleden waren niet verplicht om lid te zijn van een werkgroep, maar ze konden ook tot meer dan één werkgroep toetreden. De werkgroepen hadden een eigen bestuur en vaak ook een eigen tijdschriftje.

De BJN ontwikkelde zich het eerst in de steden (Antwerpen, Gent en Brugge), om zich van daaruit verder te verspreiden. In het begin was het ledenaantal zeer laag, maar vanaf het midden van de jaren 1960 begon een periode van groei. Vanaf dat moment trad er ook stilaan een mentaliteitswijziging op. In de beginperiode richtte de BJN zich vooral op natuurstudie (met excursies en studiekampen), maar stilaan begon het idee van natuurbescherming ook vastgeworteld te raken en ging de bond zich bezighouden met boomplant- en nestkastacties of protestop-tochten.

De Wielewaal en de Wielewaaljongeren

De Wielewaal ontstond in 1933 in de regio Antwerpen. Het was een organisatie die zich uitsluitend richtte op de ornithologie. De Wielewaal werd al snel vrij populair, wat resulteerde in een groeiend ledenaantal en de oprichting van afdelingen in heel Vlaanderen. De volwassenen waren echter de belangrijkste doelgroep, waardoor een aantal jongeren hun draai niet vonden en streefden naar een jongerenafdeling. Onder impuls van Julius Smeyers, Frank Redant en Luc Van Schoor kwam die jongerenafdeling er ook: in 1967 werd de Wielewaal-Jeugdafdeling (WJA) opgericht. De WJA had wel een eigen bestuur, maar was eigenlijk volledig gebonden aan de Wielewaal. In het begin draaide de WJA goed: het ledenaantal steeg gestaag en er werden al snel kampen georganiseerd en werkgroepen opgericht (o.a. voor de studie van het strand, vogels, planten, insecten, braakballen en zelfs een werkgroep rond milieubehoud).

De leden waren echter niet tevreden met de sterke controle van de Wielewaal. Bovendien had de WJA ook een ander profiel. Ze was progressiever, richtte zich op de studie van meer dan alleen vogels en wou bovendien meer doen dan enkel het passief bestuderen van de natuur. Ook natuurbescherming en milieubehoud waren interessepunten voor veel WJA'ers. De WJA wilde kortom meer identiteit en meer onafhankelijkheid. Zo werden er reeds in 1970 plannen gesmeed om met de BJN te fusioneren, maar het voorstel werd toen nog verworpen. In 1972 werd de roep om afscheuring luider. Het spreekt voor zich dat een conflict met het bestuur van de Wielewaal onvermijdelijk was. Hetzelfde jaar werd een compromis bereikt: de WJA werd zelfstandig onder de naam Natuur 2000 Wielewaaljongeren, maar er bleef een sterke link met de Wielewaal. Voor sommigen, waaronder Julius Smeyers, ging dit niet ver genoeg. In 1973 scheurde Natuur 2000 zich af van de Wielewaaljongeren (WJ).

Na 1974 herstelde de WJ zich van de splitsing en begon een periode van bloei. Vooral de Oost-Vlaamse afdelingen Schelde-Leie en Waasland waren belangrijke stuwende krachten in de nieuwe jeugdbond. Het was ook in de eerstgenoemde afdeling dat men begon met een werking voor de allerjongsten: de zogenaamde piepwerking.

De fusie

In de jaren 1970 waren reeds eerder ideeën betreffende een fusie tussen WJ, BJN en Natuur 2000 opgedoken, maar die werden steeds verworpen. Begin jaren 1980 leek de tijd echter rijp. Enerzijds was er een enthousiaste groep mensen die zich ernstig wilde bezig houden met de fusie, anderzijds kampten de verschillende bonden met problemen die hun meer deden openstaan voor een samensmelting. De WJ had vooral te kampen met te weinig middelen, de sterke band met de Wielewaal en een intern conflict tussen aanhangers van pure natuurstudie en voorstanders van meer aandacht voor milieubehoud. De BJN had last van een algemene malaise: slechte financiële papieren, een teruglopend ledenaantal en kwakkelende afdelingen. Natuur 2000 had op het eerste zicht geen grote problemen, waardoor

Weekend op zee met de Vogelwerkgroep, 2008. Foto Jan Putteman (JNM, Gent)

het de nood voor een fusie minder inzag. De organisatie zou dan ook de kat uit de boom kijken en uiteindelijk onafhankelijk blijven bestaan.

De voordelen van een fusie waren legio: meer leden, een betere financiële situatie, een betere spreiding van afdelingen over Vlaanderen², meer expertise op het vlak van natuurstudie, enzovoort. In 1981 werd dan ook een stuwgroep geïnstalleerd die de fusie moest begeleiden. Doorheen het jaar 1982 werden veel zaken de facto samengevoegd. De WJ en de BJN organiseerden samen kampen en excursies, de publicaties werden samen opgesteld en de werkgroepen versmolten. In 1983 werd het stichtingscongres te Ukkel georganiseerd. De BJN werd omgevormd tot Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM) en de WJ werd door de JNM opgeslorpt. Peter Delvaux, de laatste voorzitter van de WJ, werd de eerste bondsvoorzitter van de gefusioneerde vereniging.

De JNM

De structuur van de nieuwe jeugdbond sloot nog nauw aan bij die van de BJN en de NJN. Het hoofdbestuur bevatte nog dezelfde functies en ook de werkgroepen

Dagpauwoog. Foto Eva Willems (JNM, Gent)

werden weer in het leven geroepen. De grootste verandering was misschien wel de indeling in leeftijdscategorieën van de leden. Het idee van een piepwerking voor kinderen tussen 8 (7 sinds 2007) en 12 werd overgenomen van de WJ en later uitgebreid met een iniëring voor leden tussen 13 en 15. Op het vlak van de werking waren wel een aantal duidelijke verschuivingen te merken. Inhoudelijk waren de BJN en de WJ doorheen de jaren sterk geëvolueerd. Van het oorspronkelijke opzet om enkel ornithologie te bedrijven, waren beide bonden zich op de volledige natuurstudie gaan richten, getuige daarvan is het brede aanbod werkgroepen. In de jaren 1970 deden ook de ideeën van natuurbehoud en milieubescherming hun intrede. Deze inhoudelijke verbreding werd bestendig in de werking. Naast de natuurstudiewerkgroepen ontstonden een vaste Milieuwerkgroep en een Werkgroep natuurbeheer, de Werkmacht.

De Milieuwerkgroep hield zich vooral bezig met sensibiliseren van leden, potentiële leden en buitenstaanders door vorming en door acties. De acties waren o.a. gericht tegen de vogelvangst, kernenergie, verpakkingsafval of infrastructuurwerken. Ook landbouw en ruimtelijke ordening waren populaire thema's. De vorming kwam veeleer neer op diavoorstellingen, brochures of ludieke acties, zoals het plakken van waarschuwingsstickers op verpakkingen met pvc. De Werkmacht hield zich dan weer vooral bezig met beheerswerken in natuurgebieden, zoals de Fontejntjes, de Gulke Putten of de Doode Bemde. Verder werden op nationaal vlak heel wat kampen georganiseerd, alsook het jaarlijks congres, het nazomerfeest (Nazofe), jubilea en een hele reeks nationale dagen rond een bepaald thema.

De fusie had echter niet meteen het beoogde resultaat: de financiële situatie bleef slecht en het ledenaantal bereikte een historisch dieptepunt met 1100 jeugdbonders in een kleine dertig lokale afdelingen. Vanaf 1985 begon echter een nieuwe periode van bloei. Dit is in de eerste plaats te merken aan de groei van het ledenaantal, dat eind jaren 1980 de kaap van de 2000 overschreed. Vandaag telt de JNM zo'n 2600 leden verspreid over vijftig lokale afdelingen. Een andere indicator is het aantal kampen. De BJN en de WJ organiseerden samen gemiddeld 24 kampen per jaar. De JNM organiseert tegenwoordig ongeveer 45 kampen per jaar. Het spreekt voor zich dat het hoofdbestuur zich aan deze situatie heeft moeten aanpassen. Er kwamen veel bestuursleden bij: van zo'n 20 in 1983 naar meer dan 50 in 2007. Doorheen de jaren werden er ook veel nieuwe functies gecreëerd, zoals een nationaal afdelingscoördinator (NAC), een evenementenverantwoordelijke (EVER) en een vormingsverantwoordelijke (VOVER). Daarnaast werd ook de structuur van het hoofdbestuur meermaals veranderd. De laatste gedaanteverwisseling dateert van 2007 met de invoer van het zogenaamde neo-hoofdbestuur, dat gebaseerd is op de drie inhoudelijke pijlers: natuurstudie, natuurbeheer en milieu.

Het archiefmateriaal

De overdracht bevat zeer divers materiaal van verschillende archiefvormers en is bovendien incompleet. De collectie werd door de JNM zelf het “oud archief” of het “BJN-archief” genoemd. Dit archief valt eigenlijk grofweg uiteen in vijf delen: ten eerste zijn er de tijdschriften die door de BJN, de WJ en de JNM vrij systematisch werden bijgehouden of later verzameld werden. Deze tijdschriften vormen een zeer belangrijke bron voor de studie van de JNM en zijn voorgangers, want zowel het hoofdbestuur als veel afdelingen publiceerden er verslagjes in, alsook aankondigingen van activiteiten of de namen van de bestuursleden.

Ten tweede is er het eigenlijke archief, dat niets meer dan een los samenraapsel is en vrijwel geen oorspronkelijke orde bevat. Veel is vermoedelijk verloren gegaan en een deel zou ooit uitgeleend zijn, maar is nog niet teruggebracht. Dit materiaal overspant de periode 1954-1983 en bevat stukken van de NJN, de BJN en de Wielewaaljongeren. We vinden er onder andere omzendbrieven van het NJN-hoofdbestuur in Nederland, financiële stukken van NJN-afdeling Antwerpen, het dossier van de oprichting van de vzw BJN en het fusiedossier.

Een derde deel bestaat hoofdzakelijk uit kopies die Evelien D’Hanis bijeenbracht voor haar licentiaatsverhandeling. Hoewel deze verzameling weinig of geen oorspronkelijke stukken bevat en als dusdanig geen archivalische waarde bezit, werd ze toch behouden, omdat ze een zeer goed overzicht biedt van de geschiedenis van de afdelingen van de BJN en de WJ.

Het vierde deel bestaat uit een aantal diareeksen, die door de JNM werden gebruikt voor vorming en tijdens reünies. Normaal hoorden bij deze reeksen ook audiocassettes, maar deze werden nog niet overgedragen.

Het laatste deel bevat stukken van de JNM zelf, zoals een aantal dossiertjes betreffende het vijf-, tien- en vijftienjarig bestaan en drie snapshots van JNM-websites. Het archief is momenteel nog niet toegankelijk. Door de zeer fragmentarische aard van het materiaal is verdere prospectie tevens een noodzaak. Bij deze wil Amsab-ISG dan ook een warme oproep richten tot oud-JNM’ers, -BJN’ers en WJ’ers om te helpen de collecties te vervolledigen.

(1) Dit archief is reeds verwerkt en consulteerbaar onder inventarisnummer 440.

(2) E. D’HANIS, *Jongeren vóór natuur. Een historisch overzicht van de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie en de Wielewaal Jongeren*, UGent, licentiaatsverhandeling, 2004, 209 p.

BIBLIOGRAFIE

E. D’HANIS, *Jongeren vóór natuur. Een historisch overzicht van Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie en de Wielewaal Jongeren*, UGent, licentiaatsverhandeling, 2004, 209 p.

H. VANDE KERCKHOVE & W. VAN GOMPEL (red.), *50 jaar jeugdbond. Excursie vertrekt!*, Gent: JNM, 2008, 304 p.

Website JNM: <http://www.jnm.be> (laatst geraadpleegd op 13/07/2009).

Website oud-leden JNM: <http://www.ouwesok.be> (laatst geraadpleegd op 13/07/2009).

Website Bond Beter Leefmilieu (bevat informatie over de lidorganisaties, waaronder JNM): <http://www.bondbeterleefmilieu.be> (laatst geraadpleegd op 13/07/2009).